

Barnets bästa vid uppgifter om våld
En analys om hur våld påverkar bedömningen av barnets bästa i
vårdnadstvister

Ämne: Familjerätt

Författare: Astrid Andersch Forsberg

Personnummer: 20020410-1422

E-post: astridforsberg02@gmail.com

Antal ord: 2986

Termin: VT 2024

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Ämne och problemformulering.....	2
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Metod och material	3
1.4 Avgränsningar.....	4
2. Barnets bästa och vårdnad	5
2.1 Barnets bästa i föräldrabalken och barnkonventionen.....	5
2.4 Vårdnad.....	6
3. Våldets inverkan på bedömningen av barnets bästa	7
3.1 Domstolens riskbedömning vid uppgifter om våld	7
3.2 Barnets bästa – Balans mellan kontakt och skydd i våldssituationer	8
3.2.1 Barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna	8
3.2.2 Risk att barnet far illa	8
3.2.3 Barnets behov av en kontakt med båda föräldrarna kontra risken att barnet far illa	8
4. Analys – Bör en våldsutövande förälder tilldelas vårdnaden?	10
5. Slutsats.....	11
6. Källförteckning	12

1. Inledning

1.1 Ämne och problemformulering

Våld i nära relationer utgör ett omfattande och allvarligt samhällsproblem.¹ En förälder är i barnets ögon dess främsta trygghetsgivare. När det förekommer våld i hemmet flyktas denna grundläggande trygghet och övergår till en oförklarlig fara.² Tingsrätten avgör runt 6000 vårdnadstvister per år.³ Barn som befinner sig i en vårdnadstvist hamnar emellan föräldrarnas konflikter, i synnerhet när våld förekommer.⁴ Våld i hemmet utgör i hög grad en allvarlig risk för barnets fysiska och psykiska hälsa.⁵

I vårdnad, boende och umgänges mål är föräldrarna vanligtvis oeniga beträffande frågor som rör barnet. I enlighet med 6 kap. 2 a § 1 st. föräldrabalken (1949:381) (FB) ska barnets bästa vara avgörande i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Av bestämmelsens andra stycke framgår att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästas särskild hänsyn till risken att barnet far illa samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. I vårdnadstvister står de två nämnda principerna i konflikt vilket föranleder problem för rättsväsendet vid bedömningen av vad som är bäst för barnet.

Med hänsyn till förevarande kommer uppsatsen utgå från ett beslut, närmare bestämt en motion vid namn ”våldsutövande föräldrar”. I motionen belyses problematiken med att våld inom familjen inte påverkar utgången i vårdnadstvister. Domstolar tenderar att inte frånta den våldsutövande föräldern vårdnaden om barnet. Vidare bortser domstolar inte sällan från att göra riskbedömningar – vilka de är skyldiga att genomföra.⁶ Beslutet väcker frågan om hur barnets bästa bedöms i vårdnadstvister när ena föräldern har varit våldsam.

¹ Motion. 2020/21:2958 *Våld i nära relation – ett samhällsproblem*.

² Prop. 2005/06:99 s.115.

³ Jämställdhetsmyndigheten, *Processen för vårdnadstvister behöver göras om för att skydda våldsutsatta*, Jämställdhetsmyndigheten, 2023, (<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/>), hämtad:2024-02-03, s.1.

⁴ Jämställdhetsmyndigheten, *Uppgifter om våld är inget undantag*, Jämställdhetsmyndigheten, 2022, (<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/>), hämtad: 2024-02-03, s.10.

⁵ Prop. 2005/06:99 s.115.

⁶ Motion. 2023/24:1672 *Våldsutövande föräldrar*.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att kritiskt analysera hur barnets bästa beaktas i vårdnadstvister med en våldsutövande förälder. Uppsatsen ska undersöka hur domstolen ska avväga barnets behov av kontakt med båda föräldrarna mot risken att barnet far illa i samband med uppgifter om en våldsam förälder.

För att uppfylla uppsatsens syfte kommer nedanstående frågor besvaras:

- Hur ska domstolen bedöma barnets bästa i vårdnadsmål enligt gällande rätt?
- Vilka faktorer ska domstolen ta hänsyn till vid en riskbedömning när ena föräldern varit våldsam?
- Hur ska domstolen avväga våld som risk att barnet far illa mot barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna?

1.3 Metod och material

Syftet och frågeställningarna i uppsatsen ska besvaras med tillämpning av en rättsdogmatisk metod. Rättsdogmatik är en metod för tolkning och systematisering av gällande rätt.

Sålunda utreder uppsatsen gällande rätt med hjälp av vedertagna rättskällor, närmare bestämt författningar, praxis, förarbeten och doktrin, utifrån ett kritiskt perspektiv. Genom att systematiskt granska och analysera relevanta rättskällor dras en slutsats för att uppnå uppsatsens syfte.⁷

Uppsatsen tar avstamp i en motion från riksdagen som belyser problematiken med ämnet. Den relevanta lagstiftningen för uppsatsen är bestämmelserna i föräldrabalken om barnets bästa. Bestämmelsen karaktäriseras av att den är allmänt hållen. Sålunda har särskilt betoning lagts vid förarbeten. I syfte att erhålla en fördjupad förståelse kring hur barnets bästa ska bedömas av domstolen, kommer förarbetena till föräldrabalken underkastas en noggrann analys. Användningen av praxis är restriktiv, då varje beslut bygger på specifika individuella omständigheter. Det blir därmed svårt att dra en generell slutsats om i vilken omfattning våldet

⁷ Åhman, Karin, *Grundläggande rättigheter och juridisk metod*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2022.

påverkar bedömningen av barnets bästa. För att integrera det kritiska perspektivet i uppsatsen är Jämställdhetsmyndighetens granskning av relevans. Detta ger en inblick i hur domstolen dömer i praktiken vid uppgifter om våld i vårdnadstvister. För att ytterligare fördjupa förståelsen av lagtexten har även betydande uppmärksamhet fästs vid doktrin.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen kommer belysa den civilrättsliga aspekten av barnets bästa och bortse från offentlig rätt och straffrätt. Bedömningen av barnets bästa innefattar en detaljerad analys av diverse aspekter. Studien avgränsas till en analys av våldets inverkan på barnets bästa i relation till principen om barnets rätt till kontakt med båda sina föräldrar, med stöd av 6 kap. 2 a § FB.

Barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor rörande vårdnad, boende och umgänge. I beslutet som uppsatsen tar avstamp i behandlas vårdnad. Följaktligen avgränsas uppsatsen till vårdnadstvister med utgångspunkt i 6 kap. 5 § FB. Vid bedömningen av barnets bästa tas hänsyn till barnets åsikter. Uppsatsen kommer inte behandla denna aspekt. Förekomsten av våld inom familjen kan ta sig uttryck på olika sätt. Arbetet avgränsas till att beröra det fall då en förälder utsätter den andre för våld.

2. Barnets bästa och vårdnad

2.1 Barnets bästa i föräldrabalken och barnkonventionen

Barnets bästa är en central princip inom barnrätten.⁸ Begreppet barnets bästa är dynamiskt och dess innebörd kan variera beroende på individuella omständigheter och samhällsliga kontexter. Det ska sålunda i varje enskilt fall avgöras vad som är barnets bästa utifrån barnets personliga förhållanden.⁹ Med utgångspunkt i ett barnperspektiv ska bedömningen grunda sig i kunskap och beprövad erfarenhet. Avseende ska fästas vid allt som rör barnets välbefinnande och utveckling. Långsiktiga såväl som kortsiktiga konsekvenser för barnet ska beaktas genom en analys av vilka följder beslut om vårdnaden kan få för barnet.¹⁰

6 kap. 2 a § 1 st. FB stadgar att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Paragrafens andra stycke markerar att särskild vikt ska fästas vid risken att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp, eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Utöver det nu nämnda omständigheterna ska beaktas, enligt 6 kap. 1 § FB, att barnet har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Av paragrafen följer vidare att barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart samt får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Barnets bästa är den bärande principen i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), vilken åtnjuter ställning som svensk lag.¹¹ Artikel 3.1 barnkonventionen föreskriver att vid alla åtgärder som berör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. En helhetsbedömning ska göras vid tolkningen av barnets bästa. I denna bedömning ska barnets inställning och identitet, omsorg, skydd och säkerhet, utsatthet, rätt till hälsa och utbildning beaktas.¹²

⁸ Schiratzki, Johanna, *Relationsrätt - barn och föräldrar.*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2023, s. 21.

⁹ Se författningskommentar av Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Lexino (JUNO) (Besökt 2024-02-01).

¹⁰ Se författningskommentar av Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Karnov (JUNO) (Besökt 2024-01-28).

¹¹ Prop. 2017/18:186 s. 1.

¹² Schiratzki, Johanna, *Relationsrätt - barn och föräldrar.*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2023, s. 31.

2.4 Vårdnad

Vid begäran om förändring i vårdnaden, framförd av en eller båda föräldrarna, ska domstolen enligt 6 kap. 5 § 1 st. FB besluta om vårdnaden ska vara gemensam eller ensam. Det följer av andra stycket i nämnda paragraf att domstolen särskilt ska beakta föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet.

Sedan 1 juli 2021 har betoningen skiftats från föräldrarnas samarbetsförmåga till att framhäva barnets intresse. Fokus ligger på det gemensamma ansvarstagandet mellan föräldrarna när det gäller angelägenheter som berör barnet.¹³ Genom att omorientera uppmärksamheten från föräldrarnas samarbetsförmåga till deras gemensamma ansvar för barnet förstärks barnperspektivet. Barnets bästa ska vara överordnat föräldrarnas samarbetsförmåga.¹⁴ Även om båda föräldrarna motsätter sig vårdnadsformen kan domstolen besluta om gemensam vårdnad.¹⁵ Emellertid ska beslut om gemensam vårdnad mot en förälders vilja användas med stor försiktighet och lyhördhet.¹⁶

¹³ Prop. 2020/21:150 s.70.

¹⁴ Prop. 2020/21:150 s.71.

¹⁵ Prop. 2020/21:150 s.133.

¹⁶ Prop. 2005/06:99 s.51.

3. Våldets inverkan på bedömningen av barnets bästa

3.1 Domstolens riskbedömning vid uppgifter om våld

Vid uppgifter om våld åligger det domstolen att genomföra en riskbedömning. Om domstolen konstaterar att det föreligger en risk för att barnet kommer att fara illa, bör detta väga tungt i en helhetsbedömning av samtliga omständigheter. Riskbedömningen ska baseras på vad som är utrett om tidigare inträffade händelser samt andra relevanta omständigheter, såsom tidigare övergrepp, hot om övergrepp, allmän attityd till våld, missbruksproblem och psykisk sjukdom. I vårdnads mål ställs inte lika höga beviskrav som i brottmål – ett påstående om övergrepp ska beaktas, trots att det inte lett till fällande dom.¹⁷

Domstolen ska vid riskbedömningen fästa avseende vid hur våldet förekommit. I situationer då en förälder har begått övergrepp i det förflutna, krävs en noggrann och detaljerad analys av den aktuella situationen.¹⁸ Övergrepp som skett systematiskt under en längre tid, varit allvarliga eller riktade mot flera personer, föranleder som utgångspunkt att barn skulle fara illa med den föräldern som vårdnadshavare. Om det emellertid rör sig om en enstaka våldshandling mot den andre föräldern tyder det på en mindre risk att barnet kommer fara illa. Tidpunkten för våldets inträffande kan ha relevans för bedömningen. Risken kan uteslutas om övergreppen ligger långt tillbaka i tiden och förhållandet mellan föräldern och barnet fungerat bra efter den inträffade händelsen. Omvänt gäller om övergreppen skett nyligen. Domstolen ska därutöver beakta om föräldern genomgått behandling för att undvika en upprepning av våldshandlingen. Bedömningen är beroende av en individuell prövning med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet.¹⁹

Det är av synnerlig relevans att betona att utvärderingen av risker numera ges ett större utrymme vid bedömningen av barnets bästa som en konsekvens av 2006 års vårdnadsreform.²⁰ Riskbedömningen brister ändock idag av anledningen att den varken är systematisk eller sammanhängande. Av Jämställdhetsmyndighetens kartläggning av mål framkommer att uppgifter om våld antingen avfärdas eller inte bedöms som en risk i en riskbedömning.²¹

¹⁷ Prop. 2005/06:99 s.42.

¹⁸ Prop. 2005/06:99 s. 42.

¹⁹ Prop. 2005/06:99 s.43.

²⁰ Prop. 2005/06:99 s.70.

²¹ Jämställdhetsmyndighetens rapport, *Uppgifter om våld är inget undantag*, s.9.

3.2 Barnets bästa – Balans mellan kontakt och skydd i våldssituationer

3.2.1 Barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna

6 kap. 2 a § FB bygger på kontaktsprincipen. Grundprincipen föreskriver att barn har ett behov av en nära och god kontakt med sina föräldrar.²² Grundsatsen stadgas därtill i artikel 18 barnkonventionen. Vid bedömningen av barnets bästa ska *särskilt* avseende fästas vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. I vårdnadstvister är förutsättningarna för att etablera en nära och god kontakt med föräldrarna mer framträdande vid beslut om gemensam vårdnad jämfört med ensam vårdnad. Utgångspunkten bör således vara att vårdnaden tilldelas föräldern som främjar ett gott umgänge mellan barnet och den andre föräldern.²³

3.2.2 Risk att barnet far illa

Av förarbetena till ändringen år 2006 framhölls att betydelsen av risken att barnet far illa skulle lyftas fram i 6 kap. 2 a § FB. Domstolen ska vid bedömningen fästa avseende *särskilt* vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp.²⁴ Övergrepp kan dels avse fysiska övergrepp, dels psykiska övergrepp.²⁵ Barns skydd mot övergrepp kommer till uttryck i artikel 19 barnkonventionen som stadgar att barnet ska skyddas mot alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp.²⁶

3.2.3 Barnets behov av en kontakt med båda föräldrarna kontra risken att barnet far illa

6 kap. 2 a § FB understryker två bedömningsgrunder som särskilt ska beaktas när domstolen beslutar om barnets bästa. Avseende ska särskilt fästas vid dels risken för att barnet far illa, dels barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna. En god kontakt med båda föräldrarna har en väsentlig betydelse för barnets välbefinnande och utveckling. En kontakt med den ena föräldern får emellertid inte medföra att barnet riskerar att fara illa. Således gäller principen inte

²² Se författningskommentar av Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Lexino (JUNO) (Besökt 2024-02-01).

²³ Se författningskommentar av Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Karnov (JUNO) (Besökt 2024-01-28).

²⁴ Prop. 2005/06:99 s.41.

²⁵ Prop. 1992/93:139 s.37.

²⁶ Prop. 2005/06:99 s.42.

under alla förhållanden. Ett barn har en absolut rätt att inte bli utsatt för våld.²⁷ Enligt Jämställdhetsmyndighetens omfattande rapport framträder en tendens där principen om barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna prioriteras över risken att barnet far illa.²⁸

Domstolen ska besluta om gemensam vårdnad endast om föräldrarna har förmåga att sätta barnets behov främst.²⁹ När det förekommer våld från en förälders sida torde gemensam vårdnad under alla omständigheter vara uteslutet.³⁰ Samarbetet kan visserligen ytligt fungera, men det är inte möjligt att tillgodose barnets behov av trygghet och omsorg inom ramen för gemensam vårdnad under sådana omständigheter.³¹ I NJA 2006 s.26 konstaterade Högsta domstolen att gemensam vårdnad inte var förenlig med barnets bästa när ena föräldern hade brukat våld mot den andre föräldern. Avsteg från denna princip bör endast göras om utredningen i målet visar att det inte finns en risk för att barnet far illa.³² Bedömningen är emellertid beroende av en individuell prövning och det avgörande är vad som är bäst för barnet i det enskilda fallet.³³

²⁷ Prop. 2005/06:99 s.42.

²⁸ Jämställdhetsmyndighetens rapport, *Uppgifter om våld är inget undantag*, s.10.

²⁹ Se författningskommentar av Oldenstedt, Boel, föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Lexino (JUNO) (Besökt 2024-02-01).

³⁰ Prop. 2005/06:99 s.42.

³¹ Prop. 2005/06:99 s.51.

³² Prop. 2005/06:99 s.115.

³³ Prop. 2005/06:99 s.42.

4. Analys – Bör en våldsutövande förälder tilldelas vårdnaden?

Principen om barnets bästa ska beaktas i alla frågor om vårdnad. Utgången av en vårdnadstvist ska vara förenlig med barnets bästa. Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp och det finns sålunda ingen tydlig definition om vad det innebär. Det framgår att barnets bästa ska avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Barnets bästa är följaktligen inte en preciserad princip, vilket å ena sidan leder till att man i varje enskilt fall kan anpassa synen på barnets bästa. Å andra sidan resulterar ett allt för stort tolkningsutrymme till att rättssäkerheten äventyras då det brister i förutsebarheten.

Vid uppgifter om våld är domstolen skyldiga att göra en riskbedömning. I propositionen till lagen betonas vilka faktorer som ska tillmätas vid en sådan bedömning. En våldsutövande förälder ska inte alltid fråntas vårdnaden. Risken att barnet far illa kan elimineras om övergreppen ligger långt tillbaka i tiden och förhållandet mellan föräldern och barnet fungerat bra sen dess. Mot bakgrund av 2006 års vårdnadsreform ställs höga krav på domstolen att genomföra en riskbedömning vid uppgifter om våld. Det är anmärkningsvärt att domstolar brister i riskbedömningen. För att säkerställa att utfallet av vårdnadstvisterna är förenligt med barnets bästa, är det av yttersta vikt att riskbedömningarna upprätthåller en hög kvalitet.

Kontaktsprincipen och risken att barnet far illa ger upphov till en komplex intresseavvägning vid bedömningen av barnets bästa. I en situation där det förekommer våld från ena föräldern torde gemensam vårdnad i de allra flesta fall vara utesluten. Barnets behov av trygghet och omsorg tillgodoses inte under sådana förhållanden. Ur ett barnrättsperspektiv är det problematiskt att kontaktsprincipen i praktiken får större genomslag än risken att barnet far illa. I kontrast till att våld utgör hinder för vårdnad, kan det i vissa fall vara förenligt med barnets bästa att tilldela vårdnaden till en våldsutövande förälder. Denna slutsats kan endast dras efter en noggrann riskbedömning som fastställer att barnet inte löper risk att fara illa. Det är synnerligen svårt att utröna var gränsen går då bedömningen är beroende av en individuell prövning i vilken omständigheterna varierar i varje enskilt fall.

5. Slutsats

Barnets bästa är barnrättens bärande princip. Barnperspektivet har till följd av genomförda reformer stärkts. I motionen ”våldsutövande föräldrar” uppmärksammas problemet med att domstolar inte tenderar att frånta den våldsutövande föräldern vårdnaden om barnet. Även det faktum att riskbedömningarna är undermåliga lyfts fram i Jämställdhetsmyndighetens rapport. Det föranleder slutsatsen att det finns ett behov av att tydliggöra riktlinjerna för en riskbedömning, trots att det finns viss vägledning i förarbetena.

Av propositionen till föräldrabalken framgår att det nästintill alltid är till barnets bästa att en våldsutövande förälder inte tilldelas vårdnaden. Barnets behov av en nära och god kontakt kan behöva ge vika. Trots att möjligheterna för en god och nära kontakt med båda föräldrarna ökar vid gemensam vårdnad, utgör förekomsten av våld i hemmet en allvarlig riskfaktor för barns fysiska och psykiska hälsa. Således kan det vara av relevans att tydliggöra att kontaktprincipen aldrig ska väga tyngre än risken att barnet far illa. Det är dock de specifika omständigheterna i varje enskilt fall som i slutändan blir avgörande för vad som är barnets bästa.

6. Källförteckning

Författningar

Föräldrabalken (1949:381).

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Litteratur

Oldenstedt, Boel, Föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Karnov (JUNO) (Besökt 2024-01-28).

Oldenstedt, Boel, Föräldrabalk (1949:381) 6 kap. 2 a §, Lexino (JUNO) (Besökt 2024-02-01).

Schiratzki, Johanna, *Relationsrätt – barn och föräldrar.*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2023.

Åhman, Karin, *Grundläggande rättigheter och juridisk metod*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2022.

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1992/93:139 *Om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn.*

Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*

Prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Prop. 2020/21:150 *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister.*

Motioner

Motion. 2020/21:2958. *Våld i nära relation – ett samhällsproblem.*

Motion. 2023/24:1672. *Våldsutövande föräldrar.*

Rättsfall

I NJA 2006 s.26.

Övrigt

Jämställdhetsmyndigheten, *Uppgifter om våld är inget undantag*, jämställdhetsmyndigheten, 2022, (<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/>) hämtad: 2024-01-29.

Jämställdhetsmyndigheten, *Processen för vårdnadstvister behöver göras om för att skydda våldsutsatta*, Jämställdhetsmyndigheten, 2023 (<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/>) hämtad: 2024-02-03.